

Múzeumi gyűjtemények mint a történettudomány forrásai

„... milyen nagy is a mi hatalmunk a múlt felett! Milyen engedelmessé válnak kezünk között a régmúlt eseményei, pusztán azért, mert tudjuk, hogyan végződtek!” – idézte maliciózan egy orosz városi krónika szerzőjét *Hofer Tamás*, miközben egy tudományág (egyben múzeumi gyűjteményi ág) közelmúltját s távlati tendenciáit tekintette át 1987-ben. Az idézettel azonban egyben azt is jelzi, hogy valójában mennyire „nincs hatalmunkban” a jövő, de még a közelmúlt, a múlt sem, hiszen mindazt csak részben ítélni tudjuk meg (*Hofer Tamás, Múzeumi Közlemények, 1987–1988*).

A történettudomány forrásainak széles köréből fontos szerep jut a múzeumok falai között évszázadok óta őrzött muzeális emlékeknek. Hazánkban a 20. századi törvények korábban olyan kiemelkedő tárgyi, írásos és egyéb emlékeket védtek, amelyek a természet alakulásának és a társadalom fejlődésének pótolhatatlan, jellegzetes bizonyítékai. Manapság, 1997 óta úgy fogalmaz a törvény, hogy a kulturális javak összességét védi, az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet és Magyarország népei történelmének minden kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, írásos és egyéb bizonyítékát (hangdokumentumok vagy régészeti jelenségek), s védi a művészeti alkotásokat. (1997. évi CXL. törvény „A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről”.)

Nem kívánok behatóan foglalkozni a múzeumnak mint a 20. század egyik fontos kulturális gépezetének történetével, de utalni szükséges arra, hogy maga a múzeum több évszázados intézmény, amelynek több funkciója volt és van. E funkciók egyik része állandó, másik része koronként változó. Az állandó funkciók közé tartozott mindenekelőtt a tárgyak (emlékek) gyűjtése, azok biztonságos megőrzése, konzerválása, restaurálása, inventarizálása, tudományos feldolgozása és publikálása, valamint kiállítások szervezése, katalógusok, CD-k, videók, digitalizált információk, adatbázisok, sőt műtárgymásolatok formájában történő megismertetése. A múzeumok alapvonásaként mindenekelőtt *műtárgyorientáltsága jelölhető meg*.

S hogy e műkincsek milyen okok miatt kerültek múzeumba? Maga az intézmény megőrizte a régi kincstárak ősi funkcióját, amikor a kincstárba a tésor sacré került, valamint a hadizsákmány, a trófea, úgy, mint kincs, s úgy, mint egy közösség fontos dokumentuma. A muzeális emlékek gyűjtésének másik indítéka, módja az „ex voto” (a fogadalmi ajándék elhelyezése) volt. A múzeumok máig megőrizték a tárgyi emlékek gyűjtésének e szakrális és kincsfelhalmozó jellegét. A műtárgy egyszerre az emberi teremtő érték végtelen megőrzésének eszköze, így szimbolikus érték hordozója, ugyanakkor pedig anyagi értéket is akkumulál. A muzeális emlék kiválasztódásának fontos szempontja az, hogy az egyetemes kulturális örökség része.

Összefüggött a tárgygyűjtés szempontjaival az (a romantikában kialakult) nézet, melynek nyomai máig hatók: a múzeum a művészet-vallás temploma. Még a modern múzeumok is őrzik olykor a templom előképet, és sok múzeum belső rendtartásával őrizni kívánja a templom szakrális jellegét, melyet legfőljebb a tárlatvezetők hangos, információt nyújtó beszéde zavarhat meg.

A múzeumok állandó funkciói mellett voltak történelmileg változó, hullámzó funkciók is. Ilyen volt a folyamatosan jelenlévő, de minőségében változó pedagógiai funkció. Ugyancsak állandó, de egyben változó is volt az a vonás, hogy a múzeum mindig tükrözi az adott szaktudomány kornak megfelelő álláspontját. Tárlataink mindig tükrözték a korszak szakmai (politikai) nézeteit, a tudomány állapotát és problémáit.

De tegyük fel – *Szabad Györggyel* együtt (Múzeumi Közlemények, 1988–1989.) – azt a kérdést, hogy a történetkutató milyen segítséget vár el a forrásörző múzeumoktól. A válasz rövid: gyűjtsék, őrizzék, rendezzék és tegyék a kutató számára jól megközelíthetővé a történeti múlt tárgyi anyagát. Segítsék elő a muzeális emlékek szaktudományi értékesülését, s tegyék ezt a segédletek olyan hierarchiájával, amely a makrostruktúra ismertetéséből kiindulva a kutatót végső soron minden egyes tárgyhoz elvezeti.

Bár egyes angolszász tudósok 20. század végi – nem egyértelműen pozitív – véleménye szerint a múzeumok rejtett célja a jómódúság, a bőség legitimizálása, s az egyes embert „kulturális tőkefelhalmozásra” készíteni. *Sir David Wilson*, a British Múzeum egykori igazgatója így összegzi meghatározó véleményét: „Az a múzeum, amelyik nem gyűjt, halott múzeum.” (Keene, Susanne: A műtárgyvédelem és a restaurálás szervezése a múzeumokban. Budapest, 1999.) David Wilson megfogalmazása világosan tükrözi a magyarországi múzeumok gyűjteménygyarapítási felfogását is.

Múzeumaink napjainkra a kulturális javak hatalmas mennyiségét gyűjtötték össze épületeik falai közé. Csupán a hazai intézményekben számontartott, leltározott, szekrénykataszterben tartott műtárgyak mennyisége, hozzáadva az általános történeti, irodalomtörténeti dokumentumokat, az archív fotókat, hang- és képdokumentumokat – nos, ezek mennyisége meghaladja a hatvanmilliót. Ez a hatalmas mennyiség az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség (hozzáteszem, a számunkra meghatározó feladat: a magyar nemzet és Magyarország népei) történelmének bizonyítéka folyamatosan gyarapszik. *Ewa Bergdahl* norvég muzeológus úgy fogalmaz, hogy a múzeum célja – a társadalmi elemzés, azonosulás és az aktív történelmi tudatosság eszközének kialakítása – magas rendű s nem irreális vállalat. Egy **folyamatorinétált múzeum soha nincsen készen**. A múzeum teste és lelke közötti egyensúly keresése a muzeológusok alapvető és végtelen feladata (The ecomuseum in a vision of the future. In: Nordisk Museologi 1996/2).

Glatz Ferenc a tárgyi emlékek és a történeti muzeológia viszonya kapcsán fogalmazott meg a múzeumi gyűjtemények forrásértékével kapcsolatos fontos gondolatokat. Felveti, hogy a történeti jelzőt a muzeológia fogalmával kapcsolatban legalább kettős értelemben kell használnunk. Egyrészt abban a tágabb értelemben, amely minden emléket történetiségében tekint. A Föld bioszféráját éppúgy, mint az emberi társadalmat. E felfogás szerint minden múzeum „történeti múzeum”, hiszen akár az élő vagy élettelen természet, akár a fizikai antropológia vagy a műszaki

fejlődés emlékeit tartalmazza, lényegében minden a természeti vagy a társadalmi fejlődés egy adott, meghatározott történeti pillanatában keletkezett, s korának jegeit viseli magán. A történész tehát tudatosan törekszik olyan tudományos teljesítményre, amely a tárgyi emléanyagot a maga történeti környezetében világítja meg (Glatz Ferenc: Történetírás – korszakváltásban. Budapest, 1990.).

Felmerül azonban másrészt az a kérdés, hogy éppúgy, mint más tudományok gyakorlatában, a muzeológia esetében is miként kerülhető el az a hiba, hogy túlzott következtetéseket vonjunk le a „minden történetiségében létezik” axiómából. A múzeum mint intézmény a kulturális javak összegyűjtésével az egyes emlékeket, tárgyakat, tárgye gyűtéseket – mint erre *Radnóti Sándor* a Magyar Tudomány 1995/8. számában utal – dekontextualizálja, amennyiben kiemeli abból az eredeti teréből, ahol azok funkciójukat betöltötték. A múzeum nem a kulturális emlék, nem a történeti tárgy eredeti helye, hanem a változásban való maradandóságának helye. A dekontextualizálás veszélye nagy, s ezt a veszélyt csak kiemelkedő, felkészült szakmai gyűjtőtevékenységgel lehet többé vagy kevésbé csökkenteni. Mivel a múzeum intézménye eredendően kontextusváltásra kényszeríti a benne felhalmozott és kiállított tárgyakat, ezért egyik lehetőségként megkísérli rekonstruálni az eredeti kontextust, a másik lehetősége pedig az, hogy tudatosítva e szándék lehetetlenségét (korlátozottságát), a muzeális emlék esztétikumára alapítja bemutatását.

Az újabb rendszerező kísérletek a történeti forrást a „társadalmi emlékezet” viszonylatában vizsgálják. A tárgyi világ mint történeti forrás a legszélesebb értelmezést kapja. A tárgyak (műtárgyak) mellett persze ide kell sorolni minden írott, sőt szóbeli emléket is, amelyek információt tartalmaznak az emberiség múltjáról.

A forrásörző helyek alaptípusainak (könyvtár, múzeum, levéltár) kialakulása nem tudományelméleti, hanem merőben praktikus alapokon nyugszik. A források őrzőhelyét meghatározták a források külső, formai jegyei, keletkezésük és kezelésük. A muzeológia feladata az anyagi kultúra termékeinek megőrzése és feldolgozása. Mindez persze nem jelenti azt, hogy – mint kutatóhely – kizárólag az őrzött forrásanyagra támaszkodhat, hanem természetesen használja a többi forrásörző hely, a többi történeti szakágazat eredményeit és módszereit.

A tárgyi emléanyag természetéhez tartozik, hogy pl. szemben az írott emlékekkel, melyek az írásban rögzített gondolatok, a mondanivaló révén válnak forrássá, a tárgyi emlékek keletkezésüktől (megalkotásuktól) fogva a korábbi korszakokban betöltött eszközfunkciójuk következtében váltak a társadalom múltjának reprezentáns darabjaivá. E tárgyak mögött mindig rejlik társadalmi háttér, a muzeális forrásoknak felfedezhető és felfedezendő a „szociális természete”.

Csupán jelzésszerűen említem, hogy ugyancsak a kulturális javak sajátosságaihoz tartozik a tárgyi emléanyagnak az idő előrehaladásával együtt növekvő száma. A régmúltból napjaink felé haladva egyre több műkincset őriznek a múzeumi trezorok és depók. Az újkori társadalom életében nagyobb helyet foglalt el az eszköz, a tárgy, mint pl. a középkorban. *Glatz Ferenc* állapítja meg – teljes joggal – hogy a kapitalista korszaknak a termelés területén legfőbb jellemzője, a fejlődés mutatója is az iparszerűség, az, hogy mennyire tudja az embert körülvevő világot tárgyi-dologi eszközökkel ellátni. Nemcsak az ipari termelés rohan előre mind gyorsabban a 19. és a 20. században, de az embert a mindennapi életben körülvevő

ezernyi használati cikk száma is rohamosan növekedett. Az újkor embere mind határozottabban válik eszközhasználóvá, tárgycentrikus társadalmi lényé. Fel kell azonban figyelni arra a tényre, arra a tendenciára, amely az utóbbi évtizedek muzeológiai műtárgy-gyűjtő gyakorlatát jellemzi. Feltűnő, helyteleníthető és értelmezést kívánó ugyanis, hogy a 20. század végén lassan fogyni kezdenek a múzeumok polcaira kerülő műtárgyak. Helyüket egyre inkább a társadalom történetének más módszerekkel rögzített megőrkítése veszi át. Ez a tendencia egyes múzeumi szakágak művelőit előbb-utóbb arra kényszeríti, hogy szembenézzenek a szakterület módszereinek megújításával mint a jelenkor igényével. S ha a feladatot tág perspektívába állítják, s a történeti megismerést gazdag szempontrendszerrel szolgálják, helyrebillen a „folyamatorientált” múzeum történelemreprezentáló (viszonylagos) egysége.

Végezetül érdemes szólni a múzeumokba került műtárgyak értékének kérdéséről. *Franz Boas* német tudós szerint a természeti-történeti múzeumnak Noé bárkája a megfelelője, amely eleve magában hordozza az érték kiválasztását/kiválasztódását, bár nem kínálja fel annak eredeti környezetét. *Giovanni Pinna* Malraux-ra hivatkozva vallja (L. Binni–G. Pinna: A múzeum. Egy kulturális gépezet története és működése a XVI. századtól napjainkig. Budapest, 1986.), hogy a múzeum mint intézmény mindig részleges és töredékes, de műtárgyai nem véletlenül kerülnek raktári polcokra és kiállítási vitrinekbe. *Kovács Péter* művészettörténész a magyar viszonyokat érintve az 1980-as évek derekán úgy vélekedik (Múzeumi Közlemények, 1985–1986), hogy mindmáig egyértelműnek tűnt, hogy korábban a múzeumok „a leülepedett, az idő által hitelesített értékek gyűjtőhelyei”. Mára már nem maradt idő arra, hogy a múzeumok türelemmel várjanak a „leülepedésre”. Tárgyaink, dokumentumaink s a művészet termékei is veszendővé válnak. A közelmúlt múzeumi dokumentálásához nyújtanak segítséget a fotó, a film, s az eredeti tárgyak és dokumentumok hitelét az új médiumok biztosítják. *György Péter* esztéta egy közelmúltban megjelent kötetében (Digitális éden. Budapest, 1998.) azt írja, hogy „a modern múzeumok mindig világos és egyértelmű állásfoglalásra és ennek megfelelő vonalvezetésre törekedtek, s nem vitatkoztak. Ami a múzeumban van, s amiként ott van, az már túl van a vitán, nincs legitím diskurzus, amely azt kétségbe vonhatná.” Ezzel a megállapítással azonban rögtön polemizál is, amikor megjegyzi, hogy „a múzeum sokkal inkább a közös tanácstalanság, mintsem a normativitás színtere.” A digitális forradalom, a komputer technika széleskörű és robbanásszerű elterjedése óriási kihívást (problémát) jelent a múzeumokban őrzött hatalmas gyűjteményi anyag életében. Az eredeti tárgy (vagy az eredeti kiállítási környezet) digitalizált reprodukcióvá, online bázisokba kerülő adatokká válik. E kérdéssel napjaink magyar múzeumi világa már szembesült, a megfelelő válaszokra azonban még várunk kell. Nos, jogos az érték, a történeti és esztétikai forrás minőségének megkérdőjelezése, s a muzeológus szakmának tisztázó vitákat érdemes folytatnia...

Tudnunk kell ugyanis, hogy amit közelmúltunk és napjaink tárgyaiból, történeti forrásaiból átengedünk az enyészetnek, az elpusztul, s alig marad belőle valami (fotó, film, digitális információ), amit egy boldogabb s bölcsőbb kor embere a maga számára felfedezhetne.

Bodó Sándor

Kérdőíves felmérés a megyei és városi könyvtárak helyismereti munkájáról 1998 decemberében

Előzmény

Az 1994-ben a Magyar Könyvtárosok Egyesületén belül megalakult szakmai szervezet, a *Helyismereti Könyvtárosok Szervezete* kezdetektől fontosnak tartotta az e területtel foglalkozó könyvtárosok szakmai munkájának megismerését, összefogását, segítését. E célt az évenkénti országos konferenciák megszervezésén túl (1999-ben a VI. konferenciát Gyulán rendezte) egy-egy téma szűkebb körben történő megvitatásával, a társ szakmai szervezetekkel történő szoros együttműködéssel (pl. Honismereti Szövetség, MKE Bibliográfiai Szekció), valamint nemzetközi kapcsolataival, pl. a határon túli magyar könyvtárosokkal illetve az Angol Könyvtári Egyesület Helyismereti Csoportjával kialakított gyümölcsöző kapcsolattal teszi teljessé. Tevékenységéről rendszeresen beszámol az országos és helyi szakmai folyóiratokban.

1998 szeptemberében az Angol Könyvtári Egyesület Helyismereti csoportjával közös projektet készített a British Council és a Magyar Ösztöndíj Bizottság által meghirdetett pályázatra. A cél az volt, hogy az angol kollégák tapasztalataira építve közös felmérést végezzünk a helyismereti gyűjtemények használóiról, majd a felmérés tapasztalataira, valamint a helyismereti gyűjtemények ismeretére alapozva egy használói útmutatót állítsunk össze magyar, angol és német nyelven, példát mutatva az európai uniós könyvtári együttműködési lehetőségekre. Pályázatunkat azonban a kiíró szervek *nem találták támogatásra alkalmasnak*.

A pályázat készítésekor az MKE Helyismereti és Bibliográfiai szervezete tagjaiból munkabizottság alakult. Tagjai: Bényei Miklós, Gáncsné Nagy Erzsébet, Gyuris György, Horváth József, Komlósi József, Mándli Gyula, Mennyeiné Várszegi Judit, Nagy Éva és Tuba László. A munkabizottság tagjai elhatározták, hogy a pályázattól függetlenül is elvégzik az abban foglalt feladatokat. Munkájuk megtervezésekor figyelembe veszik a **Ládi László** által az MKE Helyismereti Szervezete kérésére végzett vizsgálat eredményeit, mely a szervezet kiadásában, 1998-ban jelent meg. (Ládi László: *Helyismereti gyűjtemények a megyei és a városi könyvtárakban* 1997. Szentendre, 1998.)

Kérdőíves felmérés

Így került sor egy kérdőív összeállítására, melynek célja az volt, hogy a munkabizottság tagjainak legyen egy szélesebb bázison alapuló információja a megyei és városi könyvtárak helyismereti munkájáról. Ez az információ szolgál alapul arra,

hogy kiválaszthassák azokat a könyvtárakat, melyek reprezentálhatják a téma szempontjából a magyar közművelődési könyvtárakat, ahol tehát a használói igényfelmérés elvégezhető lesz. Külön hangsúlyt adott az 1998-as felmérésnek az 1998 januárjában életbe lépett 1997. évi CXL *törvény*, mely a települési könyvtárak, tehát a városi könyvtárak számára is megfogalmazta a feladatot: „**helyismereti információkat és dokumentumokat gyűjt**”. A bizottság tagjai úgy gondolták, hogy a felmérés későbbi időpontban történő megismétlése akár a törvény hatástanak vizsgálatára is alkalmas lesz.

A kérdőívet 1998 decemberében a két szervezet – az MKE Bibliográfiai Szekciója és a Helyismereti Könyvtárosok Szervezete – tagjai és a megyei könyvtárak segítségével juttattuk el valamennyi megyei és városi könyvtárba.

Könyvtáros kollégáink támogatását ezúton is szeretnénk megköszönni, hisz **16 megyei könyvtár és 152 városi könyvtár** küldte el kitöltött kérdőívet, melyek összesítését Gáncsné Nagy Erzsébet, Horváth József, Mennyeiné Várszegi Judit és Tuba László vállalta.

A visszaküldött kérdőívek *területi megoszlása*:

	Megyei Könyvtár	Városi Könyvtár
Bács-Kiskun Megye	1	17/11
Baranya Megye	1	10/3
Békés megye	1	14/13
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	1	17/14
Csongrád megye	1	7/5
Fejér megye	1	8/5
Győr-Moson-Sopron megye	1	6/6
Hajdú-Bihar megye	1	16/16
Heves megye	1	6/4
Jász-Nagykun-Szolnok megye	0	16/11
Komárom-Esztergom megye	0	8/5
Nógrád megye	1	5/3
Pest megye	1	19/13
Somogy megye	1	11/8
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	1	15/11
Tolna	1	8/7
Vas megye	1	7/6
Veszprém megye	1	9/6
Zala megye	0	8/5
Összesen	16	197/152

Megjegyzés: a városi könyvtáraknál a per-jel előtti szám a megyében található városi könyvtárak számát jelzi a TEKE 97 statisztikai összesítése alapján

A kérdőív szerkezetéről, adatairól

A kérdőív szerkezetileg három fő fejezetre oszlik. Az első fejezetben a gyűjteményre vonatkozó kérdéseket tettük fel, a másodikban a gyűjtemény feltártságára

voltunk kíváncsiak, míg a harmadik fejezetben, mintegy megelőzve a használói felmérést, a gyűjtemény használatára kérdeztünk rá.

A továbbiakban a statisztikai összesítéssel kívánjuk a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros olvasóit megismertetni. Tényszerű adatközlésre szorítkozunk Gáncsné Nagy Erzsébet, dr. Horváth József, Mennyeiné Várszegi Judit és Tuba László összesítése alapján.

A helyismereti gyűjteményre, alapítására, elhelyezésére vonatkozó kérdések:

A válaszadó megyei könyvtárak 44%-a 1952 óta gyűjt helyismereti dokumentumokat, 63%-uk külön kutatórészlegben elhelyezve. A városi könyvtárak 34%-a 1970–1979 közé teszi a gyűjtés kezdetét. A könyvtárak 35%-ában ezt a gyűjteményt az olvasók számára elzárt helyen őrzik. Az alapításnál korábbi dokumentumok a megyei könyvtárak 44%-ában találhatóak, ez a gyűjtemény 21–30%-a. A városi könyvtárak 38%-a jelezte, hogy a dokumentumok 1–10%-a a gyűjtemény-alapításnál korábbi.

A gyűjteményben található dokumentumtípusok mennyiségi megoszlása a következőképpen összegezzhető:

1–20000 kötet könyv található a 16-ból 14 megyei könyvtár helyismereti gyűjteményében. A városi könyvtárak gyűjteménye ennél kisebb: 1–5000 kötet könyvvel a válaszadó 152 városi könyvtárból 140 rendelkezik. Folyóiratból 1–20000 db a megyei könyvtárak közül 13-ban található, 124 városi könyvtárban 1–5000. Nem gyűjt hangzó dokumentumot 2 megyei és 73 városi könyvtár.

Az alábbi táblázat a vizuális dokumentumok, sajtókiadványok, aprónyomatványok, valamint a kéziratok mennyiségi megoszlását mutatja:

	Megyei Könyvtárak								Városi Könyvtárak							
	Vizuális dokumentumok	Sajtókiadványok	Aprónyomatványok	Kézirat	Vizuális dokumentumok	Sajtókiadványok	Aprónyomatványok	Kézirat	Vizuális dokumentumok	Sajtókiadványok	Aprónyomatványok	Kézirat				
1-50	1	6%	0	0%	0	0%	0	0%	35	23%	10	7%	16	11%	54	36%
51-500	3	19%	1	6%	0	0%	6	38%	42	28%	38	25%	41	27%	42	28%
501-2000	3	19%	3	19%	0	0%	4	25%	20	13%	26	17%	28	18%	3	2%
2001-5000	3	19%	0	0%	0	0%	2	13%	8	5%	18	12%	11	7%	2	1%
5001-10000	5	31%	2	13%	1	6%	0	0%	4	3%	6	4%	3	2%	0	0%
10001-	0	0%	7	44%	14	88%	0	0%	2	1%	8	5%	3	2%	1	1%
Nincs válasz	0	0%	3	19%	0	0%	1	6%	34	22%	38	25%	44	29%	44	29%
Nem válaszolt	1	6%	0	0%	1	6%	3	19%	5	3%	5	3%	3	2%	3	2%
Értékelhetetlen	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	2	1%	3	2%	3	2%	3	2%

Megjegyzés: a fenti kérdésekre a mennyiségét db-ban kértük megbecsülni.

A gyűjtemény feltártságára vonatkozó adatok:

A megyei könyvtárak 94%-ában külön katalógus tárja fel a helyismereti dokumentumokat, 81%-ában betűrendes katalógusban. A városi könyvtárak 65%-ában van a helyismereti gyűjteménynek külön katalógusa, 43% betűrendes. E katalógusok zömmel a könyveket tartalmazzák (megyei könyvtárak 94%, városi könyv-

tárak 62%). Helyismereti számítógépes adatbázist építenek a megyei könyvtárak 88, a városi könyvtárak 38%-ában, ahol már a cikkek feltárása is magas százalékot mutat (megyei könyvtárak 81%, városi könyvtárak 30%). Nehéz összesíteni a megnevezett használt programokat. A városi könyvtárak 8%-a a Texlibet, a megyei könyvtárak 6%-a a Textart jelölte meg. Analitikus feltárás folyik a megyei könyvtárak 94, a városi könyvtárak 47%-ában. Sajtófigyelés szinte mindenütt folyik (megyei könyvtárak 100%, városi könyvtárak 82%).

Megkérdeztük azt is, hogy hányan mennyi munkaidőben végzik a helyismereti munkát. Az erre a kérdésre érkezett válaszok pontosításra szorulnak, így fenntartással kezelendők.

fő	Megyei Könyvtár				
	könyvtárak		óra/hét/fő	könyvtárak	
1 fő	2	13%	10–15	3	19%
2 fő	6	38%	16–20	3	19%
3 fő	3	19%	21–25	2	13%
4 fő	4	25%	26–30	3	19%
4,5 fő	1	6%	31–35	0	
			36–40	4	25%

fő	Városi Könyvtár				
	könyvtárak		óra/hét/fő	könyvtárak	
1 fő alatt	5	3%	0–5	38	25%
1 fő	70	46%	6–10	12	8%
2 fő	18	12%	11–15	6	
3 fő	3	2%	16–20	20	14%
értékelhetetlen	56	37%	26–30	4	
			36–40	12	8%
			41–45	1	
			46–50	1	

A gyűjtemény használatára vonatkozó adatok:

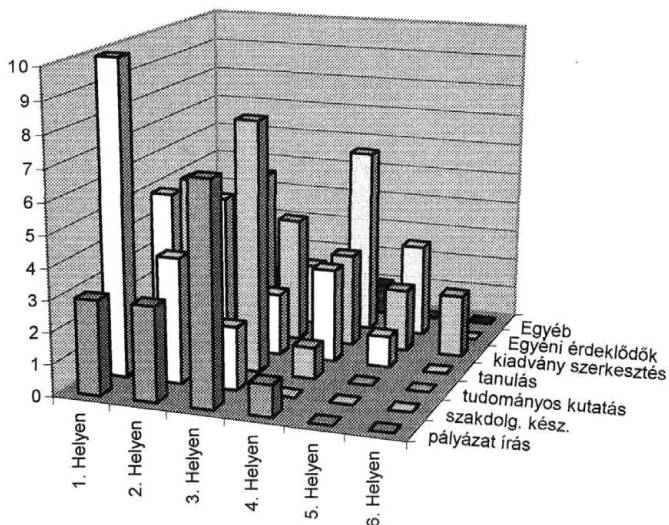
A gyűjteményt heti 41–50 óra között használhatják az olvasók a megyei könyvtárak 44%-ában, 38%-ukban ugyanennyi ideig helyismereti szaktájékoztatás is folyik. A városi könyvtárak 32%-ában ez a lehetőség heti 31–40 óra között van. A könyvtárak 20%-ában van ez idő alatt helyismereti szaktájékoztatás.

100 fölött van a helyismereti gyűjtemények használóinak száma hetente a megyei könyvtárak 31%-ában. A városi könyvtárak 57%-a 1–10 fő között jelölte meg ezt a számot. A városi könyvtárak 16%-a nem tudta ezt a kérdést megválaszolni.

Nincs számottevő különbség a megyei és városi könyvtárak helyismereti gyűjteményeinek használói között. Elsősorban középiskolások (megyei könyvtár 100%, városi könyvtár 93%), felsőoktatási intézmények hallgatói (megyei könyvtár 100%, városi könyvtár 95%), „amatőr kutatók” (megyei könyvtár 100%, városi könyvtár 72%).

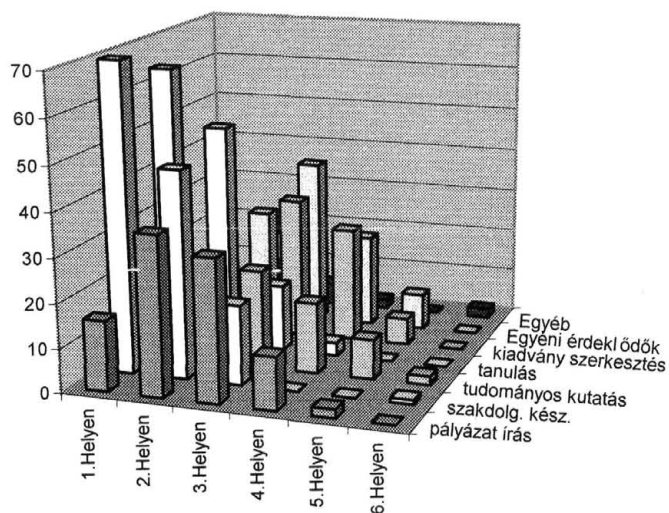
A használat céljában van némi eltérés. Az alábbi diagram a helyismereti gyűjtemények használatát mutatja be a megyei könyvtárakban.

A helyismereti gyűjtemény használatának célja a megyei könyvtárakban

Mint látható, a megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményét elsősorban szakdolgozat-készítés (100%), tudományos kutatás (100%) céljára veszik igénybe. A városi könyvtáraknál a szakdolgozat-készítés mellett (96%) a tanulás (95%) kerül a második helyre.

A helyismereti gyűjtemény használatának célja a városi könyvtárakban

További feladatok:

A munkabizottság tagjai jelenleg a használói kérdőív végleges összeállításán, tesztelésén dolgoznak. A kérdőív tanulságai alapján meghatározzák azokat a szempontokat, melyek alapján kiválasztják a felmérésben részt vevő könyvtárakat.

A nehezebb feladat tehát ezután következik. Bízunk abban, hogy a felmérés eredményeként pontos képet kapunk arról, hogy a helyismereti gyűjtemények összhangban vannak-e a használói igényekkel, mely területen kívánnak erősítést, módosítást.

Gáncsné Nagy Erzsébet

Könyvtárak a kirekesztés ellen

A globalizáció kihívásai

A XX. század kihívásai – a technikai sokk, a globalizációs sokk – nyomán átrendeződik a világ. Az ezredfordulóra – a posztszocialista országok reintegrálódásával – a világgazdaság kiteljesedik, egy egyközpontú „szép új világ” alakul ki. Ez a világ – Soros György szerint – a globális kapitalizmus válságának világa, amelynek legfőbb jellegzetessége az, hogy a világot a pénztőke uralja. A „piaci fundamentalizmus” a piac működését, a profitorientáltságot olyan tevékenységi területekre is kiterjeszti, „ahol semmi keresnivalója sem lenne”, megszünteti a kollektív döntéshozatalt, helyébe a piac értékeit emeli valamennyi – szociális, kulturális és politikai érték fölé.

A pénztőke a – nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt ellenőrizhetetlen – világot átölelő multinacionális kereskedelmi vállalatokban, pénzszervezetekben összpontosul. A globalizáció átlépi a politikai határokat, és határtalan kapitalizmust teremt, a tőke és a pénz határok nélkül mozog. A globalizáció nem követi a nemzetek makro- és mikrogazdasági folyamatait, a nemzetállamokban a globalitás-regionalitás-lokalitás rendszerré válása ellentmondásosan fejlődik. Egyre inkább a nemzetállamok egyfajta elbizonytalanodásának, hanyatlásának vagyunk tanúi, hiszen az egyes országok – főként a kisebbek, a periférián lévők – saját sorsuk kérdésében nem rendelkeznek önálló döntéssel, előttük általuk meg nem oldható problémák sokasága tornyosul, sokszor döntenek felettük.

Az új évezred növekvő népességének a globalizáció hatásaként a kirekesztettség számszerű növekedésével és új formáival kell számolni. Hiszen:

- növekvő népesség mellett csökken a földön elvégezhető munka mennyisége, az emberi erőforrás határok nélkülivé, globálissá válik. Európában a prognózisok szerint 1/5-ös, egyesek szerint 1/10-es társadalom kialakulása várható, azaz a keresőképes lakosság csupán 1/5-ének vagy 1/10-ének lesz módja tartósan helyet foglalni a munka világában;
- az információs társadalom létrejötté kapcsán átalakul a munka természete, a termelés szervezése, ezáltal az ember teljes világa. Központi kérdéssé válik az